
ZESZYTY NAUKOWE WYŻSZEJ SZKOŁY PEDAGOGICZNEJ
W BYDGOSZCZY

Studia z Nauk Społecznych 1984 z.7

KRYSTYNA KWAŚNIEWSKA
WSP w Bydgoszczy

STATYSTYKA W DZIEDZINIE KULTURY

1. Znaczenie pojęcia "statystyka"

W badaniach nad przedmiotem i zadaniami statystyki zwraca się uwagę na znaczenie nadawane pojęciu "statystyka". I tak może ono oznaczać zbiór danych liczbowych dotyczących pewnego zagadnienia /np. statystyka kultury/, a także liczby charakteryzujące pewne zbiorowości, otrzymywane drogą rachunkową. Używane jest też dla określenia nauki o metodach zbierania i analizy danych liczbowych¹. Według O.Lange w tym znaczeniu statystyka jest nauką o metodach badania zjawisk masowych². Rola statystyki w ciągu dziejów ludzkości systematycznie wzrastała i to we wszystkich dziedzinach życia społecznego i gospodarczego. Charakteryzując przedmiot statystyki B.Szulc³ stwierdza, że "wszelka świadoma i skuteczna działalność ludzka opiera się na wykryciu i poznaniu prawdziwości w otaczającym nas świecie". Przedmiotem badań statystycznych nie są pojedyncze fakty, przedmioty, osoby, lecz procesy o charakterze masowym, zjawiska zbiorowe. Do nich odnoszą się wnioski wyprowadzone w toku badania. W każdej zbiorowości możemy wyróżnić wiele właściwości jednostek, tzw. cech, z tym jednak, że w prowadzonym konkretnie badaniu wybieramy tylko te, które są istotne z punktu widzenia celu badania. Ze względów teoretycznych i praktycznych dla kultury duże znaczenie posiadają cechy nie tylko mierzalne, ale też niemierzalne. W kulturze bowiem występują w dużej mierze cechy charakterystyczne, których odmiany nie dają się wyrazić liczbowo lecz za pomocą określeń słownych.

W pracy statystyka można wyróżnić 3 zasadnicze etapy, a mianowicie: zebranie materiału dotyczącego całej zbiorowości, opracowanie zebranego materiału oraz analiza opracowanego materiału. Ten ostatni etap prac polega na wykryciu prawidłowości zachodzących w badanej masie oraz na interpretacji ich istoty. W statystyce dąży się do wykrycia i poznania prawidłowości występującej obiektywnie w badanej masie.

W związku z tym, aby analiza była odbiciem rzeczywistości powinna opierać się na dostatecznie wiarygodnym materiale statystycznym. Wiarygodność ta uzależniona jest zarówno od rzetelności, jak i reprezentacji badanego procesu masowego. Fragmentaryczność danych może doprowadzić do błędnych uogólnień.

W badaniach masowych procesów społeczno-gospodarczych statystyka stara się ujawnić występujące w nich cechy tak natury ekonomicznej, jak też społecznej. Zjawiska społeczne, charakterystyczne również dla kultury wyróżniają się od zjawisk przyrodniczych i wymagają odrębnego podejścia przy ich badaniu. Kultura jako zjawisko społeczne posiada z kolei swoją specyfikę, swoje szczególne właściwości i powiązania przyczynowe, co także powinno być uwzględnione w doborze metod badawczych. Przy badaniach statystycznych w kulturze, droga do ustaleń i odkrycia nowych jakości prowadzi poprzez odpowiednie ilościowe nagromadzenie faktów i poprzez liczbowe ujęcie tych faktów. Ważne jest, aby badane zbiorowości były jakościowo jednorodne, zwłaszcza przy próbach określenia wspólnej tendencji. Zestawiane ze sobą zjawiska powinny być bowiem porównywalne. Szczególnie podkreśla się, że przy badaniu statystycznym istotna jest jakościowa strona zagadnień. Strona ilościowa jest dla badanych zjawisk jedynie zewnętrznym wyrazem, formą opisu. Teza ta ma szczególne znaczenie w badaniach statystycznych w dziedzinie kultury.

2. Statystyka państwowa

Ustawą z dnia 26 lutego 1982 r. o statystyce państwowej zostały uregulowane sprawy organizacji i zakresu działania organów statystyki państwowej oraz obowiązki statystyczne przedsiębiorstw państwowych, innych jednostek i osób fizycznych⁴. W przepisach ogólnych określono, że statystyka państwowa obejmuje gromadzenie, przetwarzanie i udostęp-

nianie informacji statystycznych na zasadach i w trybie określonym ustawą. Nakłada ona obowiązek rzetelnego i systematycznego informowania o poziomie i stanie rozwoju społeczno-gospodarczego oraz o realizacji planów społeczno-gospodarczych. W wymienionym zakresie badań statystycznych, wyszczególnia się zagadnienia kultury /art. 3.1. - 13/. Dla okresów wieloletnich i rocznych szczegółowy zakres badań określają odpowiednie programy badań statystycznych. Wieloletnie programy badań statystycznych ustala Rada Ministrów, po zaopiniowaniu ich przez właściwe komisje sejmowe.

Organami statystyki państwowej są Główny Urząd Statystyczny - jako centralny organ administracji państwowej i podległe mu wojewódzkie urzędy statystyczne. GUS działa przy Radzie Ministrów, na jego czele stoi prezes powoływany i odwoływany przez Prezesa Rady Ministrów. Wojewódzkim urzędem statystycznym kieruje dyrektor powoływany i odwoływany przez Prezesa GUS po zaopiniowaniu przez właściwą radę narodową stopnia wojewódzkiego. Przy GUS działa Rada do Spraw Systemów Informacji Społeczno-Gospodarczej jako organ opiniotwórczy i wnioskodawczy. Przy GUS działa również Naukowa Rada Statystyczna jako organ doradczy w sprawach teoretycznych statystyki, programów, organizacji i metodologii badań oraz technologii prac statystycznych.

GUS w ramach organizowania i prowadzenia badań statystycznych przygotowuje i przedstawia Radzie Ministrów projekty wieloletnich programów statystycznych, ustala roczne programy badań statystycznych organów statystyki państwowej, ustala zakres danych statystycznych i formy ich przekazywania /formularze, kopie dokumentów ewidencji państwowej, maszynowe nośniki danych i środki teletechniki/ oraz wydaje wytyczne dotyczące procesu sprawozdawczego. W badaniach statystycznych ustawa uwzględnia społecznych korespondentów statystycznych.

GUS informuje społeczeństwo, organy władzy i administracji państwowej i jednostki gospodarki uspołecznionej o wynikach badań statystycznych poprzez ogłaszanie i rozpowszechnianie informacji statystycznych w formie publikacji, prasowych komunikatów oraz publikowanie statystycznych prognoz /demograficznych i społeczno-gospodarczych/. GUS udostępnia informacje statystyczne organom władzy i administracji państwowej, przedsiębiorstwom państwowym i innym jednostkom gospodarki uspołecznionej, organizacjom politycznym, społecznym i związkowym oraz przedstawicielom nauki i innym osobom w drodze zapewnienia dos-

łepu do materiałów statystycznych, gromadzonych w organach statystyki państwowej oraz dostępu do skomputeryzowanych banków danych. GUS zapewnia spójność, racjonalność i skoordynowany rozwój systemów informacji społeczno-gospodarczej w kraju. Wojewódzkie urzędy statystyczne prowadzą badania statystyczne dotyczące życia społeczno-gospodarczego na obszarze województwa.

W odniesieniu do przedsiębiorstw państwowych i innych jednostek gospodarki uspołecznionej, organów administracji państwowej, osób prawnych nie będących jednostkami gospodarki uspołecznionej oraz osób fizycznych prowadzących na własny rachunek działalność gospodarczą postanowienia ustawy nakładają obowiązek sporządzania sprawozdań statystycznych lub przekazywania danych statystycznych w innej formie albo udostępniania danych statystycznych zgromadzonych w systemach informatycznych. GUS może zobowiązać te jednostki do nadsyłania organom statystyki państwowej kopii sprawozdań oraz wyników przeprowadzonych badań. Nakładanie obowiązków sprawozdawczych i sporządzanie sprawozdań na formularzach niezatwierdzonych przez GUS jest zabronione. Odpowiedzialność za zgodność ze stanem faktycznym danych wykazywanych w sprawozdaniach statystycznych oraz za sporządzanie, prawidłowość i terminowość opracowania sprawozdań statystycznych lub przekazywanie danych statystycznych w innej formie ponoszą kierownicy i osoby opracowujące sprawozdania danej jednostki organizacyjnej. Kontrolę legalności, rzetelności, prawidłowości i terminowości sprawozdań statystycznych prowadzą organy statystyki państwowej. Dokonują one również ocen poprawności systemów ewidencyjno-informacyjnych. Przepisy karne ustalają sankcje /do 5 tys. zł grzywny/ za wykroczenia przeciwko obowiązkowi w zakresie statystyki.

W odniesieniu do przeprowadzania spisów powszechnych ludności art.20 stwierdza, że następują one na podstawie ustawy.

3. Formy informacji z wyników badań statystycznych w kulturze

Główny Urząd Statystyczny koordynuje i określa sposób publikowania wyników badań statystycznych statystyki państwowej /art.9, pkt.2 ustawy o statystyce państwowej/.

Przeгляд publikacji statystycznych w tym opracowaniu będzie stanowił wykaz pozycji, w których występują informacje z zakresu kultury.

Pozycją rozpoczynającą prezentację jest **R o c z n i k S t a t y s t y c z n y G U S**. Jest to publikacja dostępna powszechnie, a jej wartość potęguje ciągłość wydawnictwa.

Posługując się egzemplarzem z 1982 r. można przedstawić, że w Dziale XXV /s.421-429/ są ujęte dane liczbowe poświęcone kulturze i sztuce. W uwagach ogólnych do działu zamieszczony jest opis podstawowych pojęć i metod opracowywania danych liczbowych.

Dane liczbowe w tym roczniku zestawione zostały w 25 tablicach odnoszonych do okresów zmiennych np. w niektórych przedstawiane są dane z lat 1970-1975-1980-1981, a w niektórych ograniczone są tylko do roku sprawozdawczego /1981/. Zakres informacji określony w tytułach tablic dotyczy takich zagadnień tematycznych jak:

Książki i broszury wydane, według działów klasyfikacji UNESCO, języka wydania.

Gazety i czasopisma wydane; czasopisma wydane wg działów klasyfikacji UNESCO; sprzedaż gazet i czasopism; import oraz eksport gazet i czasopism.

Biblioteki ogółem i biblioteki publiczne /stan placówek, księgozbioru, czytelników i wypożyczeń z uwzględnieniem danych stosunkowych w przeliczeniu na 1.000 ludności/.

Muzea /stan, eksponaty, wystawy, zwiedzający/.

Teatry i instytucje muzyczne /stan, miejsca na widowni, przedstawienia i koncerty oraz widzowie i słuchacze. Uwzględnia się dane poza stałą siedzibą/.

Przedsiębiorstwa estradowe i cyrki /imprezy, widzowie, miejsca na widowni, przedstawienia. Informacje rozszerza się o dane stosunkowe np. w przeliczeniu na 1.000 ludności/.

Wymiana kulturalna z zagranicą dotycząca występów artystów zagranicznych w Polsce /przedsiębiorstwa estradowe, Polska Agencja Artystyczna "Pagart"/ oraz występy artystów polskich za granicą /teatry, opery, operetki, filharmonie i orkiestry symfoniczne oraz zespoły pieśni i tańca/.

Kina /stan, miejsca na widowni, seriale, widzowie z uwzględnieniem danych przeliczeniowych wykazujących stopień zaspokojenia potrzeb/;

Filmy wyświetlane /długo i krótkometrażowe w przekroju międzynarodowym/; Produkcja filmowa /długo i krótkometrażowe w podziale rodzajowym/; Import i eksport filmów.

Audycje radiowe w programie krajowym /centralny, lokalny, rozgłośnie regionalne/.

Audycje telewizyjne /własne, filmowe, różne, retransmisje/; Program telewizyjny wg ośrodków telewizyjnych.

Abonenci radiowi i telewizyjni /stany w przekroju miasto-wieś/.

Przeciętne zatrudnienie i płace pracowników pełnozatrudnionych oraz osobowy fundusz płac w instytucjach kultury i sztuki /w podziale instytucjonalnym z uwzględnieniem pracowników działalności podstawowej/.

Członkowie stowarzyszeń i związków twórczych /w przekroju rodzajowym/.

Stypendia twórcze i artystyczne /w dziedzinie literatury, teatru, muzyki, estrady i plastyki/.

Przegląd poszczególnych egzemplarzy roczników statystycznych potwierdza tezę o dążeniu do zachowania w nich ciągłości prezentowanych informacji statystycznych.

Potwierdzić to można przykładowo poprzez porównanie dwóch roczników o pięcioletniej różnicy czasowej tj. z 1977 i 1982 roku. Z zestawienia wynika, że zmiany są stosunkowo niewielkie i dotyczą w odniesieniu do wzbogacenia materiału jednej tablicy tj. członków stowarzyszeń i związków twórczych. Natomiast zrezygnowano z przedstawienia danych o placówkach kulturalno-oświatowych /ostatnio od roczników 1980 i 1981/. Zrezygnowano również z prezentowania danych o nagrodach za twórczość artystyczną. Ten przegląd formalny zawartych informacji może posłużyć jako przewodnik dla działacza kultury w poszukiwaniu materiału statystycznego głównie do prac analitycznych.

Publikatorem statystycznym o charakterze powszechnym na szczeblu województwa jest wydawany przez wojewódzkie urzędy statystyczne **R o c z n i k S t a t y s t y c z n y W o j e w ó d z t w a**. Opracowanie ich wynika z potrzeby pogłębienia przestrzennego ujmowania danych o rozwoju społeczno-gospodarczym określonych województw. Uwzględniają one jednocześnie specyfikę tematyczną rodzajów informacji. W roczniku wojewódzkim, w stosunku do rocznika GUS, w odniesieniu do kultury ilość informacji jest ogólnie węższa. Wynika to przede wszystkim z dostosowywania informacji do istniejącej bazy na danym terenie.

Odrębną pozycję w badaniach statystycznych posiadają **N a r o-**

d o w e S p i s y P o w s z e c h n e przeprowadzane w PRL w odstępach 10-letnich z tym, że ostatni był przeprowadzony 7 XII 1978 r., a więc nie w roku kończącym dane dziesięciolecie. Uzasadnieniem tej zmiany była potrzeba zapewnienia w terminie do połowy 1980 roku podstawowych danych wyjściowych do prac nad planem rozwoju społeczno-gospodarczego kraju na lata 1981-1985. Konieczność przyspieszenia przeprowadzenia spisu powszechnego spowodowana jest faktem, że opracowanie danych wyřkowych jest procesem długotrwałym. Nie wnikając w opis szczegółowy trybu i zakresu badań spisowych należy ocenić, że źródło to stanowi najbardziej pogłębiony zakres informacji przydatny dla badaczy i działaczy, również w kulturze.

W żadnym innym źródle statystycznym nie występują z takim stopniem szczegółowości dane dotyczące całej ludności. Dla kultury przydatnymi są, i to wszechstronnie, cechy badane z zakresu struktury demograficznej i społeczno-zawodowej ludności z uwzględnieniem kwalifikacji oraz warunków bytowych. Wyniki Narodowych Spisów Powszechnych są wykorzystywane zarówno w publikacjach specjalistycznych, jak i rocznikach statystycznych, stąd istnieje publiczna możliwość ich dostępności.

Badaniem statystycznym także o charakterze spisowym są S p i s y K a d r o w e przeprowadzane przez GUS w jednostkach gospodarki uspołecznionej. Informacje uzyskane w spisie stanowią bazę statystyczną do opracowywania wieloletnich i perspektywicznych planów zapotrzebowania na kadry kwalifikowane, określanie potrzeb w zakresie szkolnictwa, zwłaszcza zawodowego, oceny racjonalności gospodarowania kadrami oraz opracowywania bilansów kadr wykwalifikowanych.

W pracach związanych z przeprowadzaniem i opracowaniem wyników spisu współuczestniczą wojewódzkie urzędy statystyczne. Dotychczas przeprowadzane były spisy kadrowe w latach 1958, 1964, 1968, 1973, 1977. Jako egzemplifikacja publikacji z tego zakresu posłuży Spis Kadrowy 1977¹. W materiale zawartym w tym opracowaniu na część tabelaryczną składają się tablice porównawcze i tablice szczegółowe. Dane dotyczące kultury ujęto w części przekrojowej wg działów gospodarki narodowej oraz wybranych danych wg grup gałęzi.

Interesująca dla szerokiego kręgu czytelników, a zwłaszcza dla aktywu kulturalnego może być publikacja GUS "P o l s k a 1974". Ukazuje ona główne zagadnienia rozwoju społeczno-gospodarczego PRL

w latach 1944-1974. Kultura znajduje się wśród 32-ch oddzielnych tematów, z których każdy stanowi zamkniętą całość składającą się z tekstu i wykresów. W części dotyczącej kultury zmiany jakie zaszły w 30-letnim jej rozwoju są ujęte ogólnie i przekrojowo. Wykorzystując je dla przeglądu przeobrażeń można wymienić, np. że nakład książek i broszur, który w 1946 roku wynosił 39 mln egzemplarzy, w 1973 r. zwiększył się do 136 mln egz. a nakład gazet i czasopism wzrósł z 1,8 mld egz. w 1950 roku do 3,5 mld w 1973 r. W 1947 r. istniały zaledwie 943 biblioteki publiczne z księgozbiorem liczącym 2,6 mln woluminów, a w 1973 r. 8,9 tys. bibliotek dysponowało 66,3 mln woluminów. Liczba czytelników korzystających z bibliotek publicznych wzrosła z 1,7 mln w 1950 r. do 7,0 mln w 1973 r. W 1950 r. było w kraju 91 teatrów i instytucji muzycznych, zaś liczba widzów i słuchaczy wynosiła 11,5 mln. W 1973 r. liczby te wynosiły odpowiednio 132 i 18,0 mln. Od początku lat sześćdziesiątych, podobnie jak radiofonie w latach pięćdziesiątych rozwijała się telewizja. W 1946 r. liczba radioabonentów wynosiła 475 tys. i wzrosła do 5,3 mln w 1960 r. i 5,9 mln w 1973. Pierwsi abonenci telewizji zostali w Polsce zarejestrowani w 1956 r. W 1960 r. było ich 426 tys., a w 1973 r. 5,7 mln czyli niemal równo z liczbą radioabonentów.

Informacja statystyczna dotycząca zjawisk społecznych lat siedemdziesiątych zawiera w swojej treści odrębną część poświęconą kulturze¹. Tablice w liczbie 18 ilustrują dane wskaźnikowe uwzględniające przeliczenie na liczbę ludności częstotliwości uczestnictwa w kulturze, ilościowy rozwój instytucji i placówek kulturalnych wzbogacony szczegółowymi danymi obrazującymi ich stan jakościowy. Z przedstawionego obrazu statystycznego wynika, np. w odniesieniu do teatrów i Instytucji muzycznych, że zwiększył się ich stan z 132 jednostek w 1970 r. do 145 w 1981 r., a liczba ludności przypadająca na 1 miejsce wzrosła odpowiednio z 549 do 600, z tym, że widzowie i słuchacze w przeliczeniu na 1.000 ludności w tym samym okresie zmniejszyli się z 566 do 432. Również nastąpiło zmniejszenie uczestnictwa w seansach - liczba widzów na 1.000 ludności wynosiła w 1970 r. 4.195, a w 1981 - 2.788. W bibliotekarstwie ogółem osiągnięto zwiększenie księgozbioru. Liczba woluminów na 1.000 ludności wzrosła z 6.585 w 1970 r. do 8.176 w 1981 r. Nie wpłynęło to na zwiększenie zainteresowania książką, a mianowicie ilość czytelników na 1.000 ludności zmniejszyła się w tym okresie z 535 do 465, a ilości wypożyczeń na 1 czytelnika z 15,9 do 15,8.

Przechodząc do opracowań statystycznych ściśle z zakresu kultury o typie publikacji specjalnej wymienia się jako przykład pracę wydaną z okazji odbywającego się Kongresu Kultury Polskiej. Jest to wydawnictwo GUS pt. "20 lat kultury w Polsce Ludowej" /październik 1966r./ W opracowaniu tabelarycznym przedstawiono w sposób usystematyzowany materiał liczbowy charakteryzujący najważniejsze zjawiska kulturalne z okresu 20-lecia, a w niektórych tematach podano również porównawcze dane z okresu międzywojennego.

Obszerną informację statystyczną z zakresu kultury o charakterze długookresowym stanowią roczniki statystyczne kultury wydawane w serii roczników branżowych. Do bliższej charakteryzacji tych publikacji wykorzystany zostanie wydany w 1982 r. Rocznik Statystyczny Kultury 1981. Jest on kolejną edycją tej serii publikacji GUS. Zawiera on informacje statystyczne ilustrujące podstawowe dziedziny kultury i sztuki w latach 1970-1980, a niektóre dane w odniesieniu do lat wcześniejszych /1950, 1955, 1960/. W porównaniu z poprzednim wydaniem Rocznika Kultury /1973 r./ to opracowanie zostało wzbogacone danymi charakteryzującymi zmiany zachodzące w szczególności w: produkcji wydawniczej, nakładach dzieł pisarzy polskich i obcych, nakładach gazet i czasopism, imiennym wykazie filmów polskich wyświetlanych w latach 1947-1980, filmów zagranicznych o najwyższej frekwencji oraz niektórych danych Filmoteki Polskiej, a ponadto wynikami jednorazowych badań uczestnictwa ludności w kulturze oraz dostępu gospodarstw domowych do usług kulturalnych.

Biorąc pod uwagę fakt, że ta baza statystyczna najpełniej odzwierciedla zjawiska występujące w kulturze, będzie ona szerzej potraktowana w tym opracowaniu. Dodatkowym aspektem tej prezentacji jest to, że materiał wynikowy odnosi się zasadniczo do roku 1980 tj. do okresu granicznego i wyjściowego do lat osiemdziesiątych. Przypadają na ten okres zasadnicze działania i zamierzenia przeobrażenia formalnego i merytorycznego w dziedzinie kultury. W dużej mierze jest to konsekwencją wprowadzonej w Polsce reformy gospodarczej.

Przegląd danych statystycznych zostanie uszeregowany według podstawowej nomenklatury przyjętej w planowaniu w statystyce w dziedzinie kultury.

W statystyce wydawnictw stosuje się podział na wydawnictwa; nieperiodyczne i periodyczne. Do wydawnictw nieperiodycznych

zaliczano publikacje stanowiące zwartą całość wydawniczą lub wydawane w częściach broszury, nuty, mapy, dokumenty życia społecznego /statuty organizacji społecznych, programy szkolne, spisy wykładów w szkołach wyższych itp./. Do 1964 r. do wydawnictw nieperiodycznych zaliczane były również niektóre wydawnictwa ciągłe - roczniki oraz poszczególne tomy wydawnictw zbiorowych, które od 1965 r., w myśl zaleceń UNESCO, zostały zaliczone do periodyków. W ujęciu statystycznym książką jest to wydawnictwo zwarte o objętości powyżej trzech arkuszy drukarskich lub 48 stron. Broszurą natomiast jest również wydawnictwo zwarte o objętości do trzech arkuszy drukarskich łącznie. Arkusz wydawniczy odpowiada 40 tysiącom znaków drukarskich.

Podstawową jednostką obliczeniową w statystyce wydawnictw nieperiodycznych jest tytuł.

Wydawnictwa periodyczne obejmują gazety i czasopisma. W 1980 r. liczba wydanych tytułów książek i broszur wynosiła 11,9 tys., a nakład 147,1 mln egzemplarzy. W przeliczeniu na 1.000 ludności przypadało 4.136 egzemplarzy. Sprzedaż gazet przypadających na 1.000 ludności wynosiła 75.347 egz., a czasopism 22.680.

B i b l i o t e k i jako kolejny dział w publikacji zawiera informacje odnoszące się do ogólnokrajowej sieci bibliotecznej. Zgodnie z ustawą z dnia 9 IV 1968 r. o bibliotekach /Dz.U.Nr 12, poz.63/ zalicza się do nich biblioteki państwowych jednostek organizacyjnych i instytucji państwowych, Polskiej Akademii Nauk i jej placówek, organizacji społecznych i spółdzielczych oraz biblioteki i ośrodki wchodzące w skład sieci informacji naukowej, technicznej i ekonomicznej. Ze względu na swoje zadania dzielą się one na: naukowe, publiczne, pedagogiczne i fachowe. W statystyce bibliotek wyróżnia się biblioteki: publiczne z wyodrębnieniem filii bibliotecznych i punktów bibliotecznych; pedagogiczne; fachowe /nie tworzące jednolitej sieci bibliotecznej tak pod względem zakresu tematycznego, form organizacyjnych, zróżnicowanych metod działania i gromadzonych zbiorów, jak i pod względem społecznych funkcji/; instytucji naukowych; szkolne poza bibliotekami szkół wyższych oraz placówek sieci pozaszkolnych. Podstawowym elementem zbiorów bibliotecznych jest księgozbiór, a jednostką obliczeniową księgozbiorów jest wolumen czyli tom /zawartość jednej okładki/. W końcu 1980 r. było ogółem 37,1 tys. bibliotek /w tym 0,2 tys. nauko-

wych; 9,3 tys. publicznych; 0,4 tys. pedagogicznych i 5,2 tys. fachowych/. Dysponowały one księgozbiorem obejmującym 289,7 mln woluminów, w tym w bibliotekach publicznych 94,5 mln woluminów. Oznacza to, że na 1.000 ludności przypadło ogółem 8.107 woluminów, a w bibliotekach publicznych 2,646. Liczba wypożyczeń kształtowała się na poziomie 271,9 tys. woluminów, w tym w bibliotekach publicznych 147,3 tys.

Dział m u z e a zawiera dane dotyczące muzeów: państwowych /łącznie z oddziałami/ podległych Ministerstwu Kultury i Sztuki oraz innym ministerstwom i urzędom centralnym, społecznym i sakralnym.

Muzea obejmowały według stanu w dniu 31 XII 1980 r. łącznie z oddziałami 427 jednostek, a zbiory muzealne 7.678 tys. eksponatów. Liczba zwiedzających w ciągu 1980 roku przekroczyła 20 mln osób.

Dział obejmujący t e a t r y, i n s t y t u c j e m u z y c z n e, p r z e d s i ę b i o r s t w a e s t r a d o w e przedstawia dane dotyczące państwowych instytucji prowadzących profesjonalną działalność widowiskową. Ze względu na rodzaj działalności artystycznej statystyka wyróżnia: teatry dramatyczne łącznie z satyrycznymi i lalkowe - 96, opery /10/, operetki /9/, filharmonie /19/, orkiestry symfoniczne /8/, zespoły pieśni i tańca /2/, a ponadto przedsiębiorstwa estradowe oraz cyrki. Ewidencja statystyczna uwzględnia w liczbie teatrów i instytucji muzycznych wszystkie jednostki zawodowe, posiadające stałą własną salę widowiskową jak również wynajętą. Wliczone również do teatrów teatry objazdowe stanowiące odrębne jednostki organizacyjne.

Teatry i instytucje muzyczne, jak wykazują to dane liczbowe, obejmują łącznie 144 jednostek organizacyjnych z miejscami na widowni /w stałych salach/ w ilości 60.744. W przeliczeniu liczby ludności na 1 miejsce wskaźnik dla 1980 r. wynosi 588. Liczba miejsc odnosi się wyłącznie do stałej siedziby. Przedstawień i koncertów w ciągu roku odbyło się 53.850 przy liczbie widzów i słuchaczy wynoszącej 17.803 tys. osób. wskaźnik przeliczeniowy na 1.000 ludności daje 500 widzów i słuchaczy.

Uczestnictwo w kulturze jest znacznie zróżnicowane. I tak wskaźnik na 1.000 ludności /w odniesieniu do teatrów wynosi 253 widzów/ w tym dramatycznych 182, lalkowych 71, oper 37, operetek 42, filharmonii 25,

orklestr symfonicznych 6, zespołów pieśni i tańca 9.

Dane o działalności teatrów i instytucji muzycznych dotyczą kraju.

Przedsiębiorstwa estradowe wystawiły 81.883 imprezy /w tym 3.298 na wsi/ z udziałem 17.836 widzów. Wskaźnik udziału widzów na 1.000 ludności jest analogiczny jak w przypadku teatrów.

Cyrki zorganizowały łącznie 2.285 przedstawień przy 4.240 tys. widzów. Wskaźnik widzów przypadających na 1.000 ludności wynoszący 119 osób wyznacza miejsce tych jednostek w uczestnictwie w kulturze, biorąc pod uwagę fakt specyficznej publiczności /głównie dzieci i młodzieży/.

Kinematografia prezentuje w tym źródle informacje z zakresu kin ogólnodostępnych i ich działalności, produkcji, eksportu i importu filmów oraz wyników eksploatacji tytułów filmowych. Ponadto uwzględniona jest działalność instytucji i organizacji wyspecjalizowanych jak "Filmoteki Polskiej" i Polskiej Federacji Dyskusyjnych Klubów Filmowych. W odniesieniu do kin ogólnie dostępnych dane statystyczne obejmują kina państwowe /administrowane przez Okręgowe Przedsiębiorstwa Rozpowszechniania Filmów/ oraz kina społeczne /związkowe, spółdzielcze, organizacji i instytucji społecznych oraz inne/. Informacje zawarte w tablicach opisywanego rocznika dotyczą kin stałych i ruchomych. W pierwszych latach powojennych działały w PRL tylko kina państwowe. W 1954 roku zapoczątkowano powstawanie kin związkowych oraz państwowych wiejskich kin półstałych. Kina wiejskie powstały tylko do roku 1967 po czym zostały zlikwidowane albo zamienione na kina stałe lub ruchome.

Odrębną kategorię stanowią kina oświatowe /do 1966 r. określane jako "oświatowe i instruktażowe"/ wyświetlające w szkołach i zakładach pracy filmy naukowe, popularno-naukowe, oświatowe i instruktażowe.

Dane statystyczne dotyczące stanu kin, posiadanych miejsc na widowni oraz ilustrujące ilość seansów i widzów prezentuje poniższy wybór liczbowy z roku 1980 /stan w dniu 31 XII/.

Powyższe dane nie wyczerpują zakresu prezentowanych informacji statystycznych. W selekcji uwzględniono podstawowe dane liczbowe. Można nadmienić, że większość zawartych w roczniku tablic wynikowych przedstawiona została w przekrojach wojewódzkich.

W odniesieniu do kin studyjnych i kin prowadzących działalność

Wyszczególnienie	Stan	Miejsca na widowni		Seanse w tys.	Widzowie	
		w tys.	na 1000 lud- ności		w mln	na 1000 lud- ności
Kina ogółem	2228	501,5	14,0	1265,7	97,5	2742
miasto	2710	419,4	20,0	1009,1	85,4	4110
wieś	518	82,1	5,6	256,6	12,1	817
Kina państwowe	1792	380,2	.	1106,0	87,1	.
miasto	1376	316,4	.	868,9	75,9	.
wieś	416	63,8	.	237,1	11,2	.
Kina społeczne	436	121,3	.	159,7	10,4	.
miasto	334	103,0	.	140,2	9,5	.
wieś	102	18,3	.	19,5	0,9	.

studyjną ujęte w roczniku dane liczbowe wykazują stan w dniu 31 XII 1980 r. w ilości ogólnej 108 tych kin w tym studyjnych 24. Ilość seansów wynosiła prawie 31,0 tys., w tym w kinach studyjnych 24,5 tys. Obejrzało filmy łącznie 2,5 mln widzów, w tym prawie 2,0 mln w kinach studyjnych. Dyskusyjnych klubów filmowych działających w tym okresie było 453, w tym 273 stałych.

Produkcję filmu w Roczniku Statystycznym Kultury wykazano w liczbie tytułów. W zależności od długości nagranej taśmy wyróżnia się filmy długometrażowe /ponad 1500 m/, średniometrażowe /od 600-1500 m/ i krótkometrażowe /do 600 m/. W 1980 r. wyprodukowano 1079 filmów /tytułów/ w tym długometrażowych fabularnych 37 /33 kolorowe/; telewizyjnych filmów fabularnych /odcinki/ 127. Największą pozycję stanowiły filmy krótkometrażowe /915/.

Zbiory filmowe FilMOTEKI Polskiej na koniec 1980 r. obejmowały łącznie 14,5 tys. tytułów.

R a d i o i t e l e w i z j a w ujęciu statystycznym prezentowanego rocznika obejmuje informacje z zakresu programu radiowego /krajowego i zagranicznego/. Audycje krajowe nadawane są w programie centralnym i programach lokalnych. Program centralny z rozgłoszeń warszawskich /I, II, III i IV/ przekazywany jest dla całego kraju.

Programy lokalne opracowywane i nadawane są przez rozgłośnie regionalne dla danego terenu. Uczestniczą one również w przygotowywaniu programu centralnego. W ciągu 1980 r. było emitowanych ogółem audycji radiowych prawie 64,4 tys. godzin /głównie słowno-muzycznych - 42,3 tys. godzin/ w tym program krajowy 48,4 tys. godzin - centralny obejmował 31,2 tys. godzin a lokalny 17,2.

Dane informacyjne dotyczące abonentów radiowych i telewizyjnych liczone są tylko raz bez względu na liczbę użytkowanych odbiorników. Na koniec 1980 r. stan abonentów radiowych wynosił ogółem 8,7 mln /w tym 5,9 mln w miastach/ w tym radiofonii bezprzewodowej 8,5 mln /w tym 5,8 mln w miastach/. Liczba abonentów radiowych przypadających na 1.000 ludności wynosiła ogółem 243 /w miastach 282 i na wsi 186/.

Ośrodki telewizyjne w ilości 8 /Gdańsk, Katowice, Kraków, Łódź, Poznań, Szczecin, Warszawa, Wrocław/ obejmowały 72 stacje nadawcze, 114 nadajników, 21 studiów, 73 magnetowidów, 23 telekin i 17 wozów transmisyjnych. Program telewizyjny wszystkich ośrodków łącznie wynosił prawie 9 tys. godzin w tym 6,5 tys. w kolorze. W dniu 31 XII 1980 r. na terenie kraju było ogółem prawie 8 mln abonentów telewizyjnych z tego 5,5 mln w miastach. Na 1.000 ludności wskaźnik przeliczeniowy abonentów telewizyjnych kształtował się na poziomie ogółem 223 /w miastach 259, na wsi 171/.

Przytoczona w toku tego rozdziału ilość źródeł i informacji liczbowych statystyki kultury wskazuje na znaczną przydatność statystycznych instrumentów w badaniach dotyczących tej dziedziny. Nie można jednakże pominąć niektórych luk utrudniających pełne rozeznanie problematyki działalności kulturalnej. Jeśli wiemy, w oparciu o dane statystyczne, ile mamy np. muzeów i osób zwiedzających muzea, bibliotek, ksiązek oraz osób wypożyczających, jaki jest stan teatrów i instytucji muzycznych w powiązaniu z liczbą przedstawień i widzów itd., to jednak niewiele można było wnioskować, w oparciu o te materiały, o efektywności i stopniu zaspokojenia potrzeb w kulturze. Na tej płaszczyźnie rozwiązań dużą słuszność można przyznać poglądom, że charakter zagadnień kulturalnych jest odrębny jakościowo i cechuje się niewymiernością zjawisk. Godząc się z tym poglądem, należy niemniej stwierdzić, że statystyka jest zawodna w sensie ustalenia wartości kulturalnych. I tak, o ile wylicza ona liczbowo stany instytucji kulturalnych, edycje ksiązek i broszur czy emitowane programy telewizyjne, to nie określa wartości-

ściowo i jakościowo działalności dotyczącej kultury.

Z niedoborów badań i wyników statystycznych, jakkolwiek zdawano sobie sprawę, to prezentowany w obecnym materiale opis źródeł, opracowań oraz zjawisk i sytuacji w kulturze miał na celu zastosowanie statystyki w badaniach poznawczych i analitycznych bazy kultury.

4. Przykłady z programów badań statystycznych w kulturze

Informacje o stanie kultury czerpać można bezpośrednio z informacji jednostkowych sprawozdań statystycznych opisujących wybrany aspekt kultury w kategoriach mierzalnych wskaźników. W tej prezentacji danych liczbowych kryterium doboru ewidencji danych i zjawisk jest możliwość dokładnego odzwierciedlenia stanu i zmian w wycinku rzeczywistości kulturalnej bezpośrednio w miejscu istnienia, tworzenia i odbioru kultury.

Powołując się na B.Szulca przyjmuje się, że celem uzyskania zbiorczego obrazu opracowujący powinien posiadać informacje o poszczególnych jej jednostkach⁸. Dane indywidualne zdobywa się przeprowadzając obserwacje jednostek zbiorowości. Ze względu na to, że masę statystyczną cechuje na ogół duża liczebność, trudna do pamięciowego uchwycenia i przekazu, w badaniach statystycznych powszechnie stosowana jest zasada pisemnego ujmowania wyników obserwacji czyli zasada prowadzenia ewidencji danych. Ogół zebranych indywidualnych danych tworzy materiał statystyczny, stanowiący źródło informacji.

Druki, na których notuje się wyniki obserwacji jednostek zbiorowości są nazywane przeważnie formularzami lub kwestionariuszami statystycznymi. Praktyka wykazuje, że forma zewnętrzna i układ wewnętrzny formularza statystycznego posiadają duże znaczenie dla przebiegu i wyników obserwacji. Warto dodać, że niekiedy formularze nie stanowią luźnych kart, lecz mogą tworzyć większe zbiory w broszurowym bądź książkowym ujęciu. Najogólniej biorąc formularz statystyczny składa się z części wstępnej, części zasadniczej zawierającej pytania i rubryki na odpowiedzi, części końcowej i dodatkowych wyjaśnień. Jednolitość rozstrzygnięć formalnych i merytorycznych w sprawozdawczości statystycznej zapewniają odpowiednie instrukcje dostosowane do konkretnych warunków w jakich odbywa się dane badanie.

Obserwacja jednostek zbiorowości i ewidencja wyników tej obser-

wacji leży u podstaw wszelkiego badania statystycznego czyli również odnosi się do kultury. Dane indywidualne w zależności od potrzeb i możliwości, można zbierać jednorazowo bądź okresowo /spis/ lub w sposób ciągły /rejestracja/. Obserwacja może być przy tym całkowita lub częściowa odnosząc się do wybranych jednostek zbiorowości. Rozróżniamy ewidencję pierwotną, opierającą się na obserwacji oraz ewidencję wtórną opierającą się na poprzednio dokonanych zapisach. Ewidencja wtórna, dając wiele korzyści, stwarza jednak dodatkowe wymagania organizacyjne. Istotną funkcję w toku opracowywania danych spełnia kontrola materiału. Nie zawsze bowiem występuje możliwość, a nawet potrzeba posiadania materiału zupełnie bezbłędnego. Powinno się jednakże posiadać rozeznanie co do kierunku i wielkości błędów występujących w materiale. Szczegółnej uwagi wymagają błędy jednokierunkowe, kumulujące się w masie.

5. Organizacja opracowywania materiału statystycznego

Główny Urząd Statystyczny przygotowuje plan opracowań statystycznych organów statystyki państwowej⁹. Posługując się wydawnictwem roku 1982 prezentuje się program sprawozdań, opracowań i innych materiałów źródłowych tematycznie dotyczących kultury i sztuki. Przegląd ten może umożliwić rozpoznanie materiałów źródłowych jakimi będzie zajmowała się statystyka w badaniu rocznym tym bardziej, że tylko część tablic wynikowych bywa opublikowana.

Biorąc jako przykład nadal rok 1982 należy nadmienić, że prezes GUS specjalnym zarządzeniem wprowadził obowiązek sporządzania i przekazywania sprawozdań statystycznych w kulturze na formularzach oznaczonych symbolami:

- 1/ K-ki - roczne sprawozdanie z działalności teatru, opery, operetki, zespołu pieśni i tańca, według wzoru stanowiącego załącznik nr 1 do zarządzenia,
- 2/ K-k2 - roczne sprawozdanie z działalności filharmonii /orkiestry symfonicznej/, według wzoru stanowiącego załącznik nr 2 do zarządzenia,
- 3/ K-k3 - roczne sprawozdanie z działalności przedsiębiorstwa estradowego /agencji/, według wzoru stanowiącego załącznik nr 3 do zarządzenia,

- 4/ K-k4 - roczne sprawozdanie z działalności Zjednoczonych Przedsiębiorstw Rozrywkowych, według wzoru stanowiącego załącznik nr 4 do zarządzenia,
- 5/ K-m1 - roczne sprawozdanie z działalności muzeum, według wzoru stanowiącego załącznik nr 6 do zarządzenia,
- 6/ K-b1 - roczne sprawozdanie z działalności biblioteki publicznej, według wzoru stanowiącego załącznik nr 8 do zarządzenia,
- 7/ K-b3 - roczne sprawozdanie z działalności bibliotecznej i informacyjnej biblioteki naukowej, biblioteki fachowej, biblioteki pedagogicznej, ośrodka inte, według wzoru stanowiącego załącznik nr 10 do zarządzenia,
- 8/ K-fi - roczne sprawozdanie z działalności kina, według wzoru stanowiącego załącznik nr 12 do zarządzenia¹⁰.

W ramach obowiązku składania sprawozdawczości przez jednostki gospodarki uspołecznionej sporządzane są również w kulturze sprawozdania z zakresu inwestycji /np. na formularzu I-01 sprawozdanie z realizacji inwestycji, I-04 sprawozdanie z przekazania inwestycji do eksploatacji, I-07 sprawozdanie o obiekcie użyteczności publicznej. I-10 sprawozdanie z działalności inwestycji/ oraz zatrudnienia /Z-01 sprawozdanie o stanie i ruchu zatrudnionych/. W odniesieniu do zatrudnienia wprowadzony jest ponadto wzór odrębny "K-z1x" sprawozdanie z zatrudnienia i funduszu płac w jednostkach działu "kultura i sztuka" oraz jednostkach wydawniczych i filmowych.

Również sporządzane są przez kulturę sprawozdania dotyczące szkolnictwa artystycznego.

Praktyka sprawozdawczości statystycznej zaprezentowana zostanie przykładami oryginalnych wzorów z zakresów działalności:

- teatru, opery, operetki, zespołu pieśni i tańca /formularz K-k1/;
- filharmonii, orkiestry symfonicznej /formularz K-k2/; przedsiębiorstw estradowych, agencji /formularz K-k3/; cyrków, lunaparków - wesołych miasteczek, dyskotek, kabaretów i pozostałych /formularz K-k4/;
- muzeów artystycznych, archeologicznych, etnograficznych, historycznych, biograficznych, przyrodniczych, techniki, regionalnych i innych /formularz K-m1/;
- bibliotek publicznych, wojewódzkich, miejskich, dzielnicowych, miasta i gminy, oddziału terenowego biblioteki wojewódzkiej, filii bibliotecznych oraz wojewódzkiego domu kultury /formularz K-b1/

- bibliotek naukowych, fachowych, pedagogicznych oraz ośrodków informacji naukowej, technicznej i ekonomicznej tj. jednostek posiadających samodzielność organizacyjną i własny księgozbiór oraz prowadzących zorganizowaną działalność biblioteczną /formularz K-b3/;
- sieć kin państwowych podległych Okręgowemu Przedsiębiorstwu Rozpowszechniania Filmów, związkowych, innych jak: wojskowe, spółdzielcze lub należące do innych organizacji społecznych /formularz K-f1/.

Rezygnuje się ze szczegółowego opisu obiegu i terminarza składania sprawozdań z uwagi na różnorodność jednostek i sprawozdań. Generalnie sprawozdania jednostkowe są przekazywane do właściwej jednostki nadrzędnej oraz odpowiedniego urzędu statystycznego.

Przepisy ogólne zawarte w instrukcjach określających zasady sprawozdawcze w zakresie poszczególnych rodzajów działalności kulturalnej nakładają na jednostki organizacyjne obowiązek zamieszczenia w sprawozdaniach statystycznych /w formularzach dostarczanych przez urzędy statystyczne/ wyłącznie danych liczbowych wynikających z prawidłowo prowadzonej w danej jednostce sprawozdawczej dokumentacji i ewidencji. Dane liczbowe powinny odpowiadać stanowi faktycznemu. W sprawozdawczości statystycznej występuje odpowiedzialność za wykroczenia określone Ustawą o statystyce państwowej. Kierownicy jednostek administracyjnych, w których sporządzane są sprawozdania oraz osoby sporządzające sprawozdanie odpowiedzialni są za: legalność, terminowość, rzetelność i prawidłowość sprawozdań statystycznych.

PRZYPISY

- ¹ K.Podolski, Metody statystyczne, Gdańsk 1967
- ² O.Lange, Teoria statystyki, Warszawa 1952 s.11
- ³ B.Szulc, Statystyka teoretyczna, Łódź-Warszawa PWN 1962 s.7 i nast.
- ⁴ Dziennik Ustaw Nr 7 z dnia 9 marca 1982 r., poz.58
Z dniem ogłoszenia tej ustawy traci moc ustawa z dnia 15 lutego 1962 r. o organizacji statystyki państwowej /Dz.U. Nr 10 poz. 47/ i z 1975 r. /Nr 16 poz. 91/

- ⁵ Spis kadrowy 1977, GUS seria "Statystyka Polska", zeszyt 108, Warszawa 1979
- ⁶ Zjawiska społeczne lat siedemdziesiątych, Stan. Tendencje. Struktura, Warszawa GUS 1982 s.235 i nast.
- ⁷ Ustawa z 9 kwietnia 1968 r. o bibliotekach znajduje się w trakcie nowelizacji
- ⁸ B.Szulc, Statystyka teoretyczna, Kurs elementarny, Warszawa-Łódź PWN 1962 s.23 i nast.
- ⁹ GUS, Plan opracowań statystycznych organów statystyki państwowej 1982 Warszawa 1981 s.65 i nast.
- ¹⁰ Zarządzenie Nr 80 Prezesa Głównego Urzędu Statystycznego z dnia 9 listopada 1982 /znak DUN-6k-11-14/ w sprawie obowiązków sprawozdawczych w zakresie kultury

STATISTIK AUS DEM BEREICH DER KULTUR

Zusammenfassung

Die Bearbeitung aus dem Bereich der Kultur-Statistik umfaßt sowohl theoretische als auch praktische Aspekte.

Die theoretischen Probleme betreffen hauptsächlich die Bedeutungsbestimmung des Begriffs "Statistik", Änderung in ihrer Rolle, ihrem Objekt und Arbeitsetappen.

Der wesentliche Teil des Materials ist vor allem auf die praktische Anwendung gerichtet. Der Autor stellt die Organe der Staatsstatistik in der organisatorischen funktionalen und sachlichen Auffassung ausführlich wunden die Informationsformen nach den Ergebnissen der statistischen Untersuchungen in der Kultur besprochen. Der Informationsbereich wurde in bezug auf die thematischen Probleme berücksichtigt. Es wurde eine Übersicht der statistischen Publikationen sowohl in der formalen, als auch in der Quellenauffassung und auch eine reiche Informationsliste mit den Zahlentafeln gegeben. Man stellte Beispiele aus den Programmen der statistischen Untersuchungen in der Kultur dar.

СТАТИСТИКА В ОБЛАСТИ КУЛЬТУРЫ

Резюме

Обработка из области статистики культуры учитывает теоретические и практические аспекты.

Теоретические проблемы сводятся в основном к определению значения понятия "статистика", изменения в её роли, предмете и этапах работ.

Основную часть материала направлено более к практическому использованию. Автор представляет органы государственной статистики в организационном, функциональном изложении.

Подробно обсуждены формы информации результатов проводимых статистических исследований в области культуры. Учтено предел информации по отношению к тематическим проблемам.

Содержимый просмотр статистических публикаций так в формальном представлении, как и основанном на источниках даёт богатый состав информации, выраженной в цифровых данных.

Представлено примеры из программы статистических исследований в области культуры.